



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Π.3.2.5 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,  
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε  
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

**Αρχαία Ελληνική Γλώσσα**

**Β΄ Γυμνασίου**

**Θεματική ενότητα:**

**Η γένεση της θρησκείας και της δικαιοσύνης**

**Τίτλος:**

**«Στις πηγές της ανθρώπινης ύπαρξης: θεοί και νόμοι»**

**Συγγραφή: ΚΟΣΜΑΣ ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ**

**Εφαρμογή: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΤΣΑΣΗ**



**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**Θεσσαλονίκη 2013**



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

**ΠΡΑΞΗ:** «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:** Ι .Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

**ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:** ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

**ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ:** Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ:** ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας,

Κοσμάς Τουλούμης

**ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ:** ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: [center@komvos.edu.gr](mailto:center@komvos.edu.gr)



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

## Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

### *Τίτλος*

Στις πηγές της ανθρώπινης ύπαρξης: θεοί και νόμοι.

### *Δημιουργία σεναρίου*

Κοσμάς Τουλούμης

### *Εφαρμογή σεναρίου*

Κωνσταντίνα Τσάση

### *Διδακτικό αντικείμενο*

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

### *Τάξη*

Β΄ Γυμνασίου

### *Χρονολογία*

01/04/2015 έως 24/04/2015

### *Σχολική μονάδα*

Ιδιωτικό Γυμνάσιο Κολλεγίου Ψυχικού

### *Διδακτική/Θεματική Ενότητα*

Ενότητα 8<sup>η</sup>: Η γένεση της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης [Κριτίας, «Σίσυφος» απ.

19, στ. 1-21]

### *Διαθεματικό*

Ναι

### *Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα*

Ι. Φιλολογικής Ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (από μετάφραση)

Ιστορία



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Αγγλική Γλώσσα

Θρησκευτικά

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Κοινωνιολογία

Πολιτική και Δίκαιο

Φιλοσοφία

**Χρονική διάρκεια**

7 διδακτικές ώρες

**Χώρος**

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: ιστολόγιο τάξης.

**Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή**

Οι μαθητές και ο καθηγητής πρέπει – εκτός από τις βασικές δεξιότητες χρήσης και αξιοποίησης των ΤΠΕ – να έχουν ασχοληθεί με τις ιστοεξερευνήσεις, αλλά και με τη χρήση εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης, όπως τα ιστολόγια. Θα ήταν καλό να προϋπάρχει ιστολόγιο της τάξης ή του μαθήματος, αλλιώς θα πρέπει να προβλεφθούν διδακτικές ώρες για τη δημιουργία του. Εξίσου σημαντική είναι η εξοικείωση στη δουλειά με ομάδες και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτήν. Η γνώση του διδάσκοντος για τις βασικές αρχές της *Μάθησης με Σχεδιασμό* (“[Learning by Design](#)”) μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα χρήσιμη στην εφαρμογή του σεναρίου.

**Εφαρμογή στην τάξη**

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



### *Το σενάριο στηρίζεται*

Κοσμάς Τουλούμης: «Στις πηγές της ανθρώπινης ύπαρξης: θεοί και νόμοι», Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Β΄ Γυμνασίου, 2013.

### *Το σενάριο αντλεί*

—

## **B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Οι μαθητές αξιοποιούν τα αποσπάσματα από τον «Σίσυφο» του Κριτία και τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα, τα οποία ανθολογούνται στο σχολικό βιβλίο της Β΄ Γυμνασίου στα Κείμενα και τα Παράλληλα Κείμενα της 8<sup>ης</sup> Ενότητας, για να έρθουν σε επαφή με προκλητικές απόψεις μέρους της αρχαίας ελληνικής σκέψης σε σχέση με το θείο και τους νόμους, οι οποίες διατυπώνονται σε ποιητική και σε διαλογική μορφή. Επειδή τα δυο αποσπάσματα αναφέρονται στις απαρχές του ανθρώπινου βίου, οι μαθητές «ελέγχουν» αν οι απόψεις του Κριτία και του Πρωταγόρα μπορεί να στηριχθούν σε σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα, ενεργοποιώντας την κριτική τους σκέψη και αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΤΠΕ. Οι ομάδες των μαθητών εντοπίζουν τις απόψεις του Κριτία και του Πρωταγόρα και τις αντιπαραβάλλουν με στοιχεία που προέρχονται από δυο μελέτες περίπτωσης: τον νεολιθικό «ναό» στο Γκιομπεκλί Τεπέ της σημερινής Τουρκίας (της 11<sup>ης</sup>-10<sup>ης</sup> χιλιετίας π.Χ.), καθώς και τις πρώιμες νομοθεσίες από τον βαβυλώνιο βασιλιά Χαμουραμί (18<sup>ος</sup> αι. π.Χ.) και την επιγραφή της Γόρτυνας στην Κρήτη (6<sup>ος</sup> – 5<sup>ος</sup> αι. π.Χ.). Παρουσιάζουν, κατόπιν, τις απόψεις τους με λογισμικά παρουσίασης και δημιουργούν ένα ιστολόγιο ή μια ομάδα στο Facebook για τη γέννηση της θρησκείας και των νόμων, όπου συζητούν τις παραπάνω απόψεις.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### *Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο*

Η αρκετά «προκλητική» άποψη μιας αμφιλεγόμενης προσωπικότητας της αρχαίας Αθήνας, όπως ο Κριτίας, πως οι θεοί, όπως και οι νόμοι, αποτελούν επινόηση κάποιας ανθρώπινης διάνοιας μπορεί να αποτελέσει αφετηρία, αφενός για να κινητοποιηθεί η κριτική σκέψη των μαθητών και αφετέρου για να έρθουν αυτοί σε επαφή με την σκέψη των σοφιστών (Guthrie 1989, de Romilly 1994), στους οποίους συγκαταλέγεται, συνήθως, και ο Κριτίας. Ο διάλογος του Πλάτωνα με πρωταγωνιστή τον Πρωταγόρα (Λυπουρλής, 2009) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιπλέον συγκριτικό κείμενο, για να διασαφηνιστούν περισσότερο οι απόψεις των σοφιστών. Οι μαθητές μεταφέρονται στις πηγές της ανθρώπινης ύπαρξης, εκεί όπου γεννήθηκαν οι θεοί και οι νόμοι και διερευνούν τις πρώτες μορφές και των δύο. Η θέση για την ανθρώπινη επινόηση του θείου συναντάται και σε άλλους σοφιστές οι οποίοι κινούνται, ως γνωστόν, σε σχέση με αυτό το ζήτημα, από τον αγνωστικισμό μέχρι την αθεΐα. Πού, όμως, βάσιζαν οι σοφιστές αυτές τις απόψεις. Ποια ήταν η αντίληψή τους για τις πρώτες μορφές του ανθρώπινου βίου; Με τα σημερινά δεδομένα, που προσφέρουν και άλλες επιστήμες, όπως, για παράδειγμα, η αρχαιολογία, επαληθεύονται ή διαψεύδονται οι απόψεις αυτές των σοφιστών; Το παρόν σενάριο προσφέρει μια ευκαιρία στους μαθητές να «ανακαλύψουν» απαντήσεις σε παρόμοια ερωτήματα με αφορμή ένα αρχαίο κείμενο. Δεν κινείται στον χώρο της καθαρής γλωσσικής προσέγγισης των Αρχαίων Ελληνικών, θέλοντας να υπογραμμίσει στους μαθητές ότι η γλώσσα δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά το μέσο για να προσεγγίσουμε και να καταλάβουμε τα αρχαία κείμενα.

*Η θεωρία του Σχεδιασμού “Design” σε συνδυασμό με τους πολυγραμματισμούς, η οποία αξιοποιεί τις ΤΠΕ στην κατεύθυνση της δημιουργίας μαθητών-παραγωγών της γνώσης οι οποίοι ακολουθούν και εκφράζουν τις κοινωνικές τους ταυτότητες*



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



(Cope & Kalantzis 2000, Kalantzis & Cope 2008, Kress & van Leeuwen 2001), αποτελεί την παιδαγωγική βάση του σεναρίου.

#### Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

##### *Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής*

Αναμένεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να σκεφτούν σχετικά με ζητήματα που απασχολούν αιώνια τον άνθρωπο, όπως η γέννηση της θρησκείας και της δικαιοσύνης.
- Να εκτιμήσουν τη σχέση της θρησκείας και των νόμων με τις ανάγκες του ανθρώπου.
- Να συνδέσουν τις υλικές και πνευματικές κατακτήσεις του ανθρώπου με την ιστορική του εξέλιξη επάνω στη γη.
- Να αποτιμήσουν τη σημασία του σκεπτικισμού και της αμφιβολίας, πρωταρχικών μεθοδολογικών εργαλείων των αρχαίων σοφιστών, ως μέσων για την ερμηνεία του κόσμου.
- Να έρθουν σε επαφή με σύγχρονα πορίσματα της επιστήμης για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι οι πνευματικές ανησυχίες της αρχαίας Ελλάδας, όπως αυτές αποτυπώνονται στα αρχαία κείμενα, είναι επίκαιρες ακόμη και σήμερα.

##### *Γνώσεις για τη γλώσσα*

Αναμένεται οι μαθητές / μαθήτριες:

- Να γνωρίσουν τη δομή και το περιεχόμενο ενός αρχαίου ποιητικού κειμένου.
- Να αντιληφθούν τη διαφορετική μορφή (ποιητική ή διαλογική) που μπορεί να έχουν τα αρχαία φιλοσοφικά κείμενα.
- Να γνωρίσουν από το πρωτότυπο κείμενο τη σκέψη δύο σοφιστών (Πρωταγόρα και Κριτία) και το πώς αυτή διατυπώνεται.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



- Να εξοικειωθούν με το αρχαίο λεξιλόγιο με το οποίο περιγράφονται οι αρχές του ανθρώπινου βίου και να εντοπίσουν την επιβίωση λέξεων στη νεοελληνική γλώσσα.

### **Γραμματισμοί**

Οι μαθητές / μαθήτριες αναμένεται:

- Να αποκτήσουν δεξιότητες κριτικής σύγκρισης μεταξύ διαφόρων τύπων κειμένων και κειμενικών ειδών αρχαίων και σύγχρονων (αρχαία ποιητικά και διαλογικά, λογοτεχνικά, ψηφιακά και μη ψηφιακά κ.ά).
- Να αποκτήσουν δεξιότητες πρόσληψης ενός αρχαίου κειμένου ως αφορμή για συζήτηση σύγχρονων προβλημάτων και ανησυχιών.
- Να ενισχύσουν την ικανότητά τους να αξιοποιούν κριτικά ψηφιακές πηγές, να τις αποδομούν και να τις μετασχηματίζουν, για να δημιουργήσουν το δικό τους ψηφιακό προϊόν.
- Να αντιληφθούν τη σημασία εργαλείων Web 2.0, όπως τα ιστολόγια και τα δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης, ευρύτερα ως μέσων μιας νέας κειμενικής πραγματικότητας, που συμβάλλει στη συμμετοχή στο παγκόσμιο διαδικτυακό «χωριό» με τη διαμόρφωση υπεύθυνης στάσης και τη διατύπωση υπεύθυνης γνώμης.

### **Διδακτικές πρακτικές**

Με τις διδακτικές πρακτικές του συγκεκριμένου σεναρίου επιδιώκεται οι μαθητές / οι μαθήτριες:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργατικής μάθησης, αφού εργάζονται σε ομάδες και οδηγούνται σε αποτελέσματα που προκύπτουν μέσα από αυτές.
- Να αυτενεργήσουν μέσα στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, καθώς αποτελούν ενεργά μέλη ομάδων που επιτελούν συγκεκριμένες εργασίες.





Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



- Να ασκηθούν στην κριτική αξιοποίηση ψηφιακών περιβαλλόντων και πηγών, συγκρίνοντας διαφορετικά κειμενικά είδη που προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα.
- Να δημιουργήσουν δικούς τους ψηφιακούς πόρους.
- Να εξοικειωθούν με νέα κειμενικά είδη και ψηφιακά περιβάλλοντα συγγραφής και μάθησης, όπως τα ιστολόγια.

#### Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

##### *Αφετηρία*

Τα προκλητικά ζητήματα που θέτει το ίδιο το απόσπασμα του Κριτία σχετικά με τις αρχές της θρησκείας και της δικαιοσύνης ως επινοήσεις κάποιου ανθρώπινου νου αποτελούν την καλύτερη αφορμή, για να διερευνηθούν αυτά τα ζητήματα από τους μαθητές στο πλαίσιο του παρόντος σεναρίου.

##### *Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο*

Το παρόν σενάριο συνδέεται και με τους στόχους του Σχεδίου Προγράμματος Διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας που περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα Σπουδών του Επιστημονικού Πεδίου «Γλώσσα – Λογοτεχνία: Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία» για το Γυμνάσιο σε σχέση με το ότι η αρχαία γλώσσα «ήταν το όργανο με το οποίο υπηρέτησαν τους υψηλότερους τομείς του πνεύματος», αλλά και την επιδίωξη οι μαθητές να «Μπορούν να αναπτύσσουν την αναγνωστική τους ικανότητα με ταυτόχρονη καλλιέργεια της κριτικής τους σκέψης» (βλ. [Πρόγραμμα Σπουδών 2011](#), σελ. 102-103). Συνδέεται, επίσης, με τα προτεινόμενα Βασικά Θέματα, τις Ενδεικτικές Δραστηριότητες και το Εκπαιδευτικό Υλικό του ίδιου Προγράμματος Σπουδών, αλλά και με τους επιμέρους διδακτικούς στόχους για την Ενότητα 8 του σχολικού εγχειριδίου της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (βλ. [Βιβλίο Εκπαιδευτικού, σελ. 62](#)), που είναι οι μαθητές:



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



- Να έρθουν σε επαφή με ένα ποιητικό κείμενο στο πρωτότυπο.
- Να κατανοήσουν τις απόψεις του σοφιστή για την προέλευση της θρησκείας και του νόμου.
- Να εκφράσουν δικές τους απόψεις σχετικά με τη θρησκευτική πίστη ως ανθρώπινη ανάγκη και αναζήτηση.

Αξιοποιούνται, επίσης, οι ερωτήσεις που συνοδεύουν το απόσπασμα από τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα στο Επίμετρο: [Παράλληλα Κείμενα](#) του σχολικού εγχειριδίου, σελ. 150-151.

### ***Αξιοποίηση των ΤΠΕ***

Η χρήση των ΤΠΕ στο συγκεκριμένο σενάριο προσφέρει τη δυνατότητα οι μαθητές να εκφραστούν ως κριτικά υποκείμενα, να αναστοχαστούν σχετικά με την πορεία τους προς τη γνώση, να συνθέσουν δικά τους πολυτροπικά κείμενα και να αξιοποιήσουν κριτικά και δημιουργικά διάφορα ψηφιακά περιβάλλοντα. Το διαδίκτυο, τα λογισμικά παρουσίασης και εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται ως μέσα έκφρασης της κοινωνικής ταυτότητας των μαθητών. Η σύνδεσή τους, παράλληλα, με το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και η ανάδειξη των διαθεματικών προοπτικών του, προσθέτει αξία στη σύνδεσή του με τη σύγχρονη πραγματικότητα και φανερώνει πτυχές του που ξεφεύγουν από τους περιορισμούς της μη ομιλούμενης γλώσσας.

### ***Κείμενα***

*Κείμενα σχολικών εγχειριδίων*

Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων Γ΄ Γυμνασίου - Κεφ. 2<sup>ο</sup>: Σοφιστές και Σοφιστική κίνηση. Ενότητα 3<sup>η</sup>: [Σχετικότητα της γνώσης και αγνωστικισμός](#).

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου:

-Ενότητα 8: [Η γένεση της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης](#) και [Παράλληλα Κείμενα](#).

-[Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#)



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου – Ι. Προϊστορία. Κεφάλαιο Α΄:

[Η εποχή του Λίθου.](#)

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου:

[Νίκος Καζαντζάκης, «Μια Κυριακή στην Κνωσό».](#)

Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

Κριτίας, «Σίσυφος», [Απ. 19: Η επινόηση των θεών](#) (απόσπασμα 92). Στο συλλογικό έργο των Στεφανόπουλου, Θ. Κ., Τσιτσιρίδη, Στ., Αντζουλή, Λ. & Γ. Κριτσέλη, *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας* I-III. 2002. Αθήνα: ΟΕΔΒ, τ.2.

Μοσχίων, [Απ. 6: Η εξέλιξη του πολιτισμού](#) (απόσπασμα 151). Στο συλλογικό έργο των Στεφανόπουλου, Θ. Κ., Τσιτσιρίδη, Στ., Αντζουλή, Λ. & Γ. Κριτσέλη, *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας* I-III. 2002. Αθήνα: ΟΕΔΒ, τ.2.

[Ο Κώδικας της Γόρτυνας](#) (απόσπασμα 146). Στο συλλογικό έργο των Στεφανόπουλου, Θ. Κ., Τσιτσιρίδη, Στ., Αντζουλή, Λ. & Γ. Κριτσέλη, *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας* I-III. 2002. Αθήνα: ΟΕΔΒ, τ.2.

*Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων*

Πλάτων, [«Πρωταγόρας» 320c-324d](#). Στο *Platonis Opera*, vol. I-V. 1900-1907 [ανατ. 1967-68]. Ed. J. Burnet. Oxford: Clarendon Press [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα – Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας].

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

*Λογισμικά*

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι»: [Σοφιστές – Σωκράτης](#) [πηγή: “e- Πύλη των Φιλολόγων”] ή, εναλλακτικά, [εδώ](#) [πηγή: Τεχνική Στήριξη Πληροφοριακών Συστημάτων Σχολικών Μονάδων – Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του ΙΤΥΕ].



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## Βίντεο

[A Walk Around the Göbekli Tepe Ruins in Turkey](#) (διάρκειας 3'47''), 2010 [πηγή: Vimeo]

[Göbekli Tepe Reconstructed](#) (διάρκειας 1'09''), 2009 [πηγή: YouTube].

## Φωτογραφίες / Εικόνες

[Νεολιθικό ιερό του Γκόμπεκλι Τεπέ](#) (χάρτης) [πηγή: "Wikimaria" – Πρόγραμμα προβολής διαδικτυακών χαρτών].

«Οδυσσέας», Πολιτιστική Πύλη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού: [Μεγάλη Επιγραφή \(της Γόρτυνας\)](#).

## Ιστοσελίδες

Ancient Mesopotamia: [The Laws of Hammurabi](#) (Εφαρμογή για την αρχαία Μεσοποταμία: Ο Κώδικας του Χαμουραμπί) [πηγή: University of Chicago].

[Αντίγραφο της Μεγάλης Επιγραφής της Γόρτυνας στη Βουλή](#), 29/03/2012 [πηγή: Ιστοχώρος του περιοδικού «Αρχαιολογία & Τέχνες»].

[«Βρήκαν το «σουπερνόβα» της αρχαιολογίας»](#), [εφημ. «Έθνος», 24/04/2008].

[Ελληνική Βικιπαίδεια](#) [Ελεύθερη Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια].

Ελληνική Ιστορία στο Διαδίκτυο [πηγή: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού]: [Εποχή του Λίθου](#).

Καφαντάρης, Α. [«Τα αρχαία μυστικά της Εδέμ»](#), [εφημ. «Το Βήμα», 14/08/2011].

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας]:

[-Ηλεκτρονικά λεξικά](#)

[Text2MindMap](#) [Ελεύθερο λογισμικό κατασκευής εννοιολογικών χαρτών]



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



«Οδυσσέας», Πολιτιστική Πύλη του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού:  
[Χρονολόγιο Ελληνικής Ιστορίας και Τέχνης](#).

### **Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις**

Το σενάριο πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις:

Στην Α΄ Φάση που διήρκεσε μία διδακτική ώρα, οι μαθητές μαζί με τον καθηγητή προσέγγισαν το νόημα [του απόσπασματος](#) από τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα στο Επίμετρο του σχολικού εγχειριδίου, που είναι πιο οικείο σε σχέση με το ποιητικό απόσπασμα του Κριτία. Για να υπηρετηθούν οι στόχοι του σεναρίου, οι μαθητές εντόπισαν στο απόσπασμα το πώς αντιλαμβάνεται την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών ο Πρωταγόρας. Εντόπισαν δηλαδή μέσα στο κείμενο το τι δημιουργήθηκε από τον άνθρωπο πρώτα και τι ύστερα με βάση την ακόλουθη σειρά: θρησκεία, γλώσσα, υλικός πολιτισμός (*οικήσεις-έσθητας-υποδέσεις-στρωμνάς*) και γεωργία, πόλεις, αιδώς και δικαιοσύνη (*αἰδῶ τε καὶ δίκην*).

Το παραπάνω εξελικτικό σχήμα του Πρωταγόρα κατασκευάστηκε σε έναν εννοιολογικό χάρτη στο [Text2MindMap](#), με τη συμμετοχή όλης της τάξης στον διαδραστικό πίνακα.

Στη Β΄ Φάση που διήρκεσε τέσσερις διδακτικές ώρες, οι μαθητές χωρίστηκαν με δική τους πρωτοβουλία σε έξι ομάδες των τεσσάρων ατόμων. Οι ομάδες ανά δύο θα έχουν κοινό Φύλλο Εργασίας. Μοιράζονται, δηλαδή, ουσιαστικά τρία Φύλλα Εργασίας στις ομάδες. Το πρώτο με τίτλο [«Αναζητώντας τις απαρχές της ανθρώπινης ζωής»](#), το δεύτερο με τίτλο [«Αναζητώντας τις απαρχές της θρησκείας»](#) και το τρίτο με τίτλο [«Αναζητώντας τις απαρχές της δικαιοσύνης»](#). Οι ομάδες των μαθητών επέλεξαν το Φύλλο Εργασίας που προτιμούσαν και οργανώθηκαν ορίζοντας συντονιστή, εκπρόσωπο ή εκπροσώπους της ομάδας για την επικοινωνία με τον καθηγητή και τις άλλες ομάδες, γραμματέα που κρατάει το ημερολόγιο εργασιών της ομάδας και οποιονδήποτε άλλον ρόλο κρίνουν πως εξυπηρετεί τις ανάγκες της ομάδας τους.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



Στη διάρκεια των δύο πρώτων ωρών αυτής της φάσης οι μαθητικές ομάδες εργάστηκαν με τα Φύλλα Εργασίας που τους δόθηκαν, αξιοποίησαν ψηφιακές πηγές μέσω ιστοεξερευνησεων και δημιούργησαν τις παρουσιάσεις τους στο PowerPoint.

Οι ομάδες που ασχολήθηκαν με το [1<sup>ο</sup> Φύλλο Εργασίας](#) διερεύνησαν αν ισχύουν όσα αναφέρει ο Κριτίας και ο Πρωταγόρας για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου σε σχέση με τη θρησκεία και τη δικαιοσύνη, συγκρίνοντας τις απόψεις των σοφιστών με τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας από τις νεότερες επιστημονικές έρευνες. Στη συνέχεια, κατέθεσαν τα ευρήματα των ερευνών τους και των απόψεων τους σε μία ψηφιακή παρουσίαση με ανάλογο λογισμικό. Αποστολή της ομάδας ήταν, σύμφωνα με τον συντάκτη του σεναρίου, να διερευνήσει αν μπορεί να βασιστούν στη σύγχρονη επιστημονική έρευνα οι ισχυρισμοί του Κριτία και του Πρωταγόρα για την κατάσταση που επικρατούσε, όταν ο άνθρωπος έκανε τα πρώτα βήματά του επάνω στη γη. Οι ομάδες του [2<sup>ου</sup> Φύλλου Εργασίας](#) διερευνούν, στο ίδιο πνεύμα, την εμφάνιση της θρησκείας στην ανθρώπινη ζωή, ενώ αυτές που έχουν το [3<sup>ο</sup> Φύλλο Εργασίας](#) την εμφάνιση των νόμων και της δικαιοσύνης στην ανθρώπινη ζωή.

Την τρίτη και την τέταρτη ώρα της Β΄ Φάσης, οι μαθητές παρουσίασαν στην ολομέλεια της τάξης το αποτέλεσμα των ερευνών τους και τις απόψεις τους και αξιολόγησαν τις εργασίες τους. Οι μαθητές στην αυτοαξιολόγηση της ομάδας τους αναφέρθηκαν κυρίως στο επίπεδο της συνεργασίας και στην οργάνωση της παρουσίασης. Η ετεροαξιολόγηση περιορίστηκε στον εντοπισμό ορθογραφικών λαθών, στο στήσιμο της παρουσίασης και στο γεγονός ότι οι περισσότερες ομάδες διάβαζαν ό,τι είχαν γράψει στην παρουσίασή τους. Ωστόσο, όλες σχεδόν οι ομάδες ανταποκρίθηκαν στη δημιουργία πολυτροπικών κειμένων και επεξεργάστηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό τις πηγές.

Στη Γ΄ Φάση (διάρκεια δύο διδακτικές ώρες), οι μαθητές ανήρτησαν τις εργασίες τους με σχολιασμό στο ιστολόγιο του μαθήματος. Στις ομάδες μοιράστηκε ένα νέο [Φύλλο Εργασίας](#) κοινό για όλους, το οποίο τις βοήθησε να προσεγγίσουν το



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

έργο των άλλων ομάδων και να το σχολιάσουν με ανάρτηση στο ιστολόγιο του μαθήματος. Θίχθηκαν θέματα όπως η αρχή της θρησκείας και της δικαιοσύνης με άξονα τα Φύλλα Εργασίας των προηγούμενων ομάδων, αλλά και τις διαμορφωμένες απόψεις των μαθητών. Λόγω έλλειψης χρόνου δεν έγινε η διακειμενική προσέγγιση, με το [κείμενο του τραγικού ποιητή Μοσχίωνα](#) και το γνωστό από τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου απόσπασμα από το έργο του Ν. Καζαντζάκη [«Μια Κυριακή στην Κνωσό»](#).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αυτή τη φάση λόγω έλλειψης χρόνου οι ομάδες δεν προέβησαν σε αυτοαξιολόγηση ή ετεροαξιολόγηση, αλλά έκαναν σύντομα σχόλια με αναρτήσεις, εκφράζοντας σε αρκετές περιπτώσεις αντίθετες απόψεις και διαφωνίες μεταξύ τους. Επίσης, δύο από τις έξι ομάδες περιορίστηκαν στην ανάρτηση των εργασιών τους χωρίς να προβούν σε περαιτέρω σχόλια.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

### Φύλλο Εργασίας 1: Αναζητώντας τις απαρχές της ανθρώπινης ύπαρξης

Ισχύουν όσα αναφέρει ο Κριτίας και οι υπόλοιποι σοφιστές για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου σε σχέση με τη θρησκεία και τη δικαιοσύνη; Τι δείχνουν τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας από τις νεότερες επιστημονικές έρευνες; Θα προσπαθήσετε να συνεισφέρετε στην όλη συζήτηση καταθέτοντας στο ιστολόγιο “blog” του μαθήματος τα ευρήματα των ερευνών σας και τις απόψεις σας.

Αποστολή της ομάδας σας είναι να διερευνήσει αν μπορεί να βασιστούν στη σύγχρονη επιστημονική έρευνα οι ισχυρισμοί του Κριτία και του Πρωταγόρα για την κατάσταση που επικρατούσε, όταν ο άνθρωπος έκανε τα πρώτα βήματά του επάνω στη γη.

- Εντοπίστε στο απόσπασμα του σχολικού βιβλίου [τις απόψεις του Κριτία](#) και [τις απόψεις του Πρωταγόρα](#) για τη μορφή της ανθρώπινης κοινωνίας κατά τις αρχές του ανθρώπινου βίου. Συμφωνούν μεταξύ τους; Δημιουργήστε σε λογισμικό συγγραφής (π.χ. Word ή Excel) έναν πίνακα με δύο στήλες κειμένου, όπου θα καταγράψετε αυτές τις απόψεις. Κατασκευάστε έναν ψηφιακό εννοιολογικό χάρτη (προτεινόμενο λογισμικό: [Text2MindMap](#)) με κέντρο τους δύο σοφιστές, όπου θα χαρτογραφήσετε αυτές τις απόψεις.
- Σε μια τρίτη στήλη στον ίδιο πίνακα καταγράψτε ονόματα (ουσιαστικά και επίθετα) της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, με τα οποία περιγράφεται στα κείμενα αυτός ο ανθρώπινος βίος, και αναζητήστε τη σημασία τους [στα λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Προσθέστε μία στήλη στην οποία θα καταγράψετε ποιες από αυτές τις λέξεις χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα με την ίδια ή με διαφορετική σημασία.





Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



- Συμφωνούν, άραγε, οι περιγραφές του Κριτία και του Πρωταγόρα με τα δεδομένα των σύγχρονων επιστημονικών ερευνών για τις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες; Σκεφτείτε πώς θα συλλέξετε πληροφορίες για το συγκεκριμένο θέμα στο διαδίκτυο.
- Ετοιμάστε μια παρουσίαση με ανάλογο λογισμικό για να συζητήσετε με τους συμμαθητές σας στην ολομέλεια της τάξης τα πορίσματα των ερευνών σας. Στην παρουσίασή σας να αναφερθείτε στο αν ισχύουν τελικά ως περιγραφές τα ονόματα που εντοπίσατε στο αρχαίο κείμενο παραπάνω.
- Αναρτήστε την παρουσίασή σας μαζί με τις απόψεις σας για το συγκεκριμένο θέμα στο ιστολόγιο που δημιουργήθηκε για αυτόν τον σκοπό.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ: 1. Αν αντιμετωπίζετε δυσκολίες στο να καταλάβετε το νόημα των κειμένων του Κριτία και του Πρωταγόρα, μπορείτε να συμβουλευτείτε [τη μετάφραση](#) που υπάρχει στην Ανθολογία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, καθώς και στο [Ανθολόγιο της Αττικής Πεζογραφίας](#).

2. Αν αντιμετωπίζετε δυσκολίες στο να εντοπίσετε στοιχεία για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου, αξιοποιήστε το υλικό που βρίσκεται στην ιστοσελίδα [της Ελληνικής Ιστορίας](#) και στο [Χρονολόγιο Ελληνικής Ιστορίας και Τέχνης](#), αλλά και [στην αντίστοιχη ενότητα](#) στο σχολικό βιβλίο της Αρχαίας Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου. Μπορείτε, επίσης, να συμβουλευτείτε το λογισμικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου [«Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι»](#).



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## Φύλλο Εργασίας 2: Αναζητώντας τις απαρχές της θρησκείας

Ισχύουν όσα αναφέρει ο Κριτίας και οι υπόλοιποι σοφιστές για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου σε σχέση με τη θρησκεία και τη δικαιοσύνη; Τι δείχνουν τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας από τις νεότερες επιστημονικές έρευνες; Θα προσπαθήσετε να συνεισφέρετε στην όλη συζήτηση καταθέτοντας στο ιστολόγιο “blog” του μαθήματος τα ευρήματα των ερευνών σας και τις απόψεις σας.

Αποστολή της ομάδας σας είναι να διερευνήσει την εμφάνιση της θρησκείας στην ανθρώπινη ζωή.

- Εντοπίστε στο απόσπασμα του σχολικού βιβλίου τις απόψεις που διατυπώνουν [ο Κριτίας](#) και [ο Πρωταγόρας](#) σε σχέση με τις αρχές της θρησκείας. Δημιουργήστε σε λογισμικό συγγραφής (π.χ. Word ή Excel) έναν πίνακα με δύο στήλες κειμένου, όπου θα καταγράψετε αυτές τις απόψεις. Συμφωνούν μεταξύ τους; Κατασκευάστε έναν ψηφιακό εννοιολογικό χάρτη (προτεινόμενο λογισμικό: [Text2MindMap](#)) με κέντρο τους δύο σοφιστές, όπου θα χαρτογραφήσετε αυτές τις απόψεις.
- Σε μια τρίτη στήλη στον παραπάνω πίνακα καταγράψτε ονόματα (ουσιαστικά και επίθετα) και ρήματα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, που περιγράφουν τις θέσεις του Κριτία και του Πρωταγόρα. Αναζητήστε τη σημασία τους [στα λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Προσθέστε μία στήλη στην οποία θα καταγράψετε ποιες από αυτές τις λέξεις χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα με την ίδια ή με διαφορετική σημασία.
- Συμφωνούν, άραγε, οι περιγραφές του Κριτία και του Πρωταγόρα με τα δεδομένα των σύγχρονων επιστημονικών ερευνών για τη γένεση της θρησκείας;
- Για να προσεγγίσουμε το θέμα, θα ταξιδέψουμε σε αυτό που θεωρείται σήμερα από τη σύγχρονη επιστημονική έρευνα ως μια από τις αρχαιότερες



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ  
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



θρησκευτικές εκφράσεις στον κόσμο. Πρόκειται για ένα «ιδιαίτερο» αρχαιολογικό εύρημα, το Γκιομπεκλί Τεπέ στη σημερινή Τουρκία, το οποίο χρονολογείται γύρω στο 11.500 π.Χ.

- Διαβάστε και δείτε εικόνες για αυτό στις διευθύνσεις [Wikimapia](#), [Βικιπαίδεια](#), αλλά και άρθρα στις εφημερίδες [«Το Βήμα»](#) και [«Έθνος»](#). Δείτε μια προσπάθεια [αναπαράστασης του χώρου](#), καθώς και ένα [βίντεο](#) για αυτόν.
- Ετοιμάστε μία παρουσίαση με ανάλογο λογισμικό για να συζητήσετε με τους συμμαθητές σας στην ολομέλεια της τάξης τη σχέση των παραπάνω αρχαιολογικών ευρημάτων με τις απόψεις των Κριτία και Πρωταγόρα. Στην παρουσίασή σας να αναφερθείτε στο αν ισχύουν τελικά ως περιγραφές τα ονόματα και τα ρήματα που εντοπίσατε στο αρχαίο κείμενο παραπάνω.
- Αναρτήστε την παρουσίασή σας μαζί με τις απόψεις σας για το συγκεκριμένο θέμα στο ιστολόγιο που δημιουργήθηκε για αυτόν τον σκοπό.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ: 1. Αν αντιμετωπίζετε δυσκολίες στο να καταλάβετε το νόημα των κειμένων του Κριτία και του Πρωταγόρα, μπορείτε να συμβουλευτείτε [τη μετάφραση](#) που υπάρχει στην Ανθολογία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, καθώς και στο [Ανθολόγιο της Αττικής Πεζογραφίας](#).

2. Μπορείτε, επίσης, να συμβουλευτείτε το λογισμικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου [«Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι»](#) για τους σοφιστές και τις θρησκευτικές τους απόψεις.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

### Φύλλο Εργασίας 3: Αναζητώντας τις απαρχές της δικαιοσύνης

Ισχύουν όσα αναφέρει ο Κριτίας, ο Πρωταγόρας και οι υπόλοιποι σοφιστές για τις απαρχές του ανθρώπινου βίου σε σχέση με τη θρησκεία και τη δικαιοσύνη; Τι δείχνουν τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας από τις νεότερες επιστημονικές έρευνες; Θα προσπαθήσετε να συνεισφέρετε στην όλη συζήτηση καταθέτοντας στο ιστολόγιο “blog” του μαθήματος τα ευρήματα των ερευνών σας και τις απόψεις σας.

Αποστολή της ομάδας σας είναι να διερευνήσει την εμφάνιση των νόμων και της δικαιοσύνης στην ανθρώπινη ζωή.

- Εντοπίστε στο απόσπασμα του σχολικού βιβλίου τις απόψεις που διατυπώνουν [ο Κριτίας](#) και [ο Πρωταγόρας](#) σε σχέση με τις αρχές της δικαιοσύνης. Δημιουργήστε σε λογισμικό συγγραφής (π.χ. Word ή Excel) έναν πίνακα με δύο στήλες κειμένου, όπου θα καταγράψετε αυτές τις απόψεις. Συμφωνούν μεταξύ τους; Κατασκευάστε έναν ψηφιακό εννοιολογικό χάρτη (προτεινόμενο λογισμικό: [Text2MindMap](#)) με κέντρο τους δύο σοφιστές, όπου θα χαρτογραφήσετε αυτές τις απόψεις.
- Σε μια τρίτη στήλη στον παραπάνω πίνακα καταγράψτε λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, που περιγράφουν τη θέση του Κριτία και του Πρωταγόρα για τη σημασία των νόμων και της δικαιοσύνης, και αναζητήστε τη σημασία τους [στα λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Προσθέστε μία στήλη στην οποία θα καταγράψετε ποιες από αυτές τις λέξεις χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα με την ίδια ή με διαφορετική σημασία.
- Συμφωνεί, άραγε, η περιγραφή του Κριτία με τα δεδομένα των σύγχρονων επιστημονικών ερευνών για τη γένεση της δικαιοσύνης;



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



- Για να προσεγγίσετε το θέμα, θα ασχοληθείτε με αυτά που θεωρούνται σήμερα από τη σύγχρονη επιστημονική έρευνα ως τα αρχαιότερα νομικά κείμενα του κόσμου.
- [Ο κώδικας](#) του βαβυλώνιου βασιλιά Χαμουραμί θεωρείται το αρχαιότερο νομικό κείμενο στον κόσμο (18<sup>ος</sup> αιώνας π.Χ.). Αντλήστε [πληροφορίες](#) για το περιεχόμενό του, κάνοντας σχετική αναζήτηση στο διαδίκτυο.
- [Ο κώδικας της Γόρτυνας](#) από την Κρήτη είναι ένα ελληνικό νομικό κείμενο του 6<sup>ου</sup> αι. π.Χ. που βρέθηκε ως μια [μεγάλη επιγραφή](#). Μπορείτε να αναγνωρίσετε κάποιες λέξεις σε αυτήν την [επιγραφή](#).
- Ετοιμάστε μία παρουσίαση με ανάλογο λογισμικό για να συζητήσετε με τους συμμαθητές σας στην ολομέλεια της τάξης τη σχέση των παραπάνω αρχαιολογικών ευρημάτων με τις απόψεις του Κριτία. Στην παρουσίασή σας να αναφερθείτε στο αν ισχύουν τελικά ως περιγραφές τα ονόματα που εντοπίσατε στο παραπάνω αρχαίο κείμενο του Κριτία.
- Αναρτήστε την παρουσίασή σας μαζί με τις απόψεις σας για το συγκεκριμένο θέμα στο ιστολόγιο που δημιουργήθηκε για αυτόν τον σκοπό.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ: 1. Αν αντιμετωπίζετε δυσκολίες στο να καταλάβετε το νόημα των κειμένων του Κριτία και του Πρωταγόρα, μπορείτε να συμβουλευτείτε [τη μετάφραση](#) που υπάρχει στην Ανθολογία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, καθώς και στο [Ανθολόγιο της Αττικής Πεζογραφίας](#).

2. Μπορείτε, επίσης, να συμβουλευτείτε το λογισμικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου [«Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι»](#) για τους σοφιστές και τις απόψεις τους για το δίκαιο και τους νόμους.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



#### Φύλλο Εργασίας 4: Σχολιάζοντας τον Κριτία και τον Πρωταγόρα

Έφτασε η ώρα να καταθέσετε τις απόψεις σας σχετικά με τις θέσεις του Κριτία και του Πρωταγόρα.

- ❖ Αναζητήστε, όμως, πρώτα τα παρακάτω.
- ✓ Πληροφορίες για τον Κριτία και το έργο του «Σίσυφος».
- ✓ Πληροφορίες για τον Πρωταγόρα και το ομώνυμό έργο του Πλάτωνα.
- ✓ Πληροφορίες για τη φιλοσοφία των σοφιστών, στους οποίους από κάποιους ερευνητές συγκαταλέγεται ο Κριτίας, σχετικά με τα ζητήματα που σας απασχόλησαν στις προηγούμενες ομάδες σας.
- ❖ Αξιοποιήστε δύο κείμενα σχετικά με το θέμα σας, ώστε να δείτε και άλλες γνώμες. Επικεντρωθείτε, κυρίως, στις ομοιότητες και τις διαφορές τους με τις απόψεις του Κριτία και του Πρωταγόρα. Πρόκειται για απόσπασμα του τραγικού ποιητή του 3<sup>ου</sup> αι. π.Χ. Μοσχίωνα, και το κείμενο του Ν. Καζαντζάκη «Μια Κυριακή στην Κνωσό» το οποίο ανθολογείται στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της τάξης σας.
- ❖ Με βάση τις έρευνές σας στις προηγούμενες ομάδες, τις πληροφορίες που συλλέξατε, τα κείμενα που διαβάσατε και τη συζήτηση που έγινε στην ολομέλεια της τάξης, να σχολιάσετε τις αναρτήσεις των ομάδων των συμμαθητών σας σχετικά με τη γένεση της θρησκείας και της δικαιοσύνης. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με αυτές; Έχετε να προσθέσετε κάτι επιπλέον στις αναρτήσεις των συμμαθητών σας; Να δικαιολογήσετε κάθε φορά τις απόψεις σας.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## Ζ. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Είναι φανερό πως το συγκεκριμένο σενάριο μπορεί να κινηθεί σε διάφορες πιο σύντομες ή πιο εκτεταμένες εκδοχές ανάλογα με την κρίση του διδάσκοντος και σε σχέση πάντα με τις ανάγκες της τάξης του. Η κατάλληλη διαμόρφωση των Φύλλων Εργασίας, ανάλογα με τα κάθε φορά ζητούμενα, είναι αυτονόητη. Ο διδάσκων μπορεί να επιλέξει, φυσικά, και άλλα δικά του παραδείγματα ως μελέτες περίπτωσης και άλλα κείμενα για να συγκριθούν με τα κείμενα του Κριτία και του Πλάτωνα. Θα μπορούσε, επίσης, να αποτελέσει ένα μεγαλύτερο Σχέδιο Εργασίας (Project) ενισχύοντας τις διαθεματικές ([Πόλκας & Τουλούμης 2012: σελ 71 κ. εξ.](#)) προοπτικές του.

Η συμμετοχή του καθηγητή της Βιολογίας ή των Θρησκευτικών θα εμπλούτιζε την όλη συζήτηση. Αν υπάρξει χρήση ξενόγλωσσων ιστοσελίδων, μπορεί να συμμετέχει και ο αντίστοιχος καθηγητής. Η μεγαλύτερη σύνδεση με τις απόψεις του κινήματος των σοφιστών και τις ιστορικές και φιλοσοφικές του διαστάσεις θα αποτελούσε, επίσης, μια ενδιαφέρουσα προέκταση. Η ενασχόληση μόνο με τις απόψεις του Πρωταγόρα αποτελεί προτεινόμενη λύση στην περίπτωση που ο διδάσκων θεωρεί αρκετά «προκλητική», για μαθητές Β΄ Γυμνασίου, την τοποθέτηση του Κριτία όσον αφορά την επινόηση των θεών από τους ανθρώπους. Θα μπορούσε, επίσης, να εξαιρεθεί η διακειμενική προσέγγιση με την αξιοποίηση των κειμένων του Μοσχίωνα και του Καζαντζάκη.

Σε περίπτωση δυσκολιών στην προσέγγιση των απόψεων των σοφιστών, κάτι που ζητείται στο 4<sup>ο</sup> Φύλλο Εργασίας προτείνεται να χρησιμοποιηθούν οι αντίστοιχες ενότητες από το λογισμικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τα [Φιλοσοφικά Κείμενα](#) της Γ΄ Γυμνασίου.



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



## Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Οι μαθητές κατά την εφαρμογή του σεναρίου ενθουσιάστηκαν και έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο θέμα. Ωστόσο, συνάντησαν δυσκολίες που σχετίζονταν με τον εντοπισμό λέξεων από το πρωτότυπο που χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα με την ίδια ή διαφορετική σημασία και με την κατανόηση ορισμένων χωρίων του κειμένου. Και στις δύο περιπτώσεις χρειάστηκε να δοθούν διευκρινίσεις στις ομάδες προκειμένου να συνεχίσουν τις εργασίες που είχαν αναλάβει να φέρουν εις πέρας. Επίσης, εντοπίστηκε σχετική δυσκολία στο συσχετισμό των απόψεων του Κριτία και του Πρωταγόρα με τα αρχαιολογικά ευρήματα. Οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, ωστόσο, άφησαν το περιθώριο στις ομάδες να διαχειριστούν το ζήτημα με μεγαλύτερη αυτενέργεια. Συμπερασματικά, αξίζει να αναφερθεί ότι οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με ένα δύσκολο για την ηλικία τους θέμα, όπως αυτό της γένεσης της θρησκείας και της δικαιοσύνης, να διαφωνήσουν και να αναπτύξουν μεταξύ τους επικοινωνιακό διάλογο.

## Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cope, B. & M. Kalantzis (eds). 2000. *Multiliteracies. Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.

Guthrie, W. K. C. 1989. *Οι σοφιστές*. Μτφρ. Δ. Τσεκουράκης. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Kalantzis, M. & B. Cope. 2008. *Νέα Μάθηση. Μετασχηματιστικοί Σχεδιασμοί για την Παιδαγωγική και την Αξιολόγηση*.

<http://neamathisi.com/learning-by-design/>

Kress, G. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.





Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Πλάτων, *Πρωταγόρας*. 2009. Μετάφραση – επιμέλεια: Η. Σ. Σπυρόπουλος. Επιμέλεια σειράς: Δ. Λυπουρλής, Θ. Μαυρόπουλος & Κ. Ζήτρος. Αθήνα: Ζήτρος.

Πόλκας, Λ. & Κ. Τουλούμης. 2012. *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

[http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital\\_school/3.1.3ancient\\_greek\\_pol\\_kas-touloumis\\_0.pdf](http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.3ancient_greek_pol_kas-touloumis_0.pdf).

Romilly, J. de. 1994. *Οι Μεγάλοι Σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή*. Μτφρ. Φ. Ι. Κακριδής. Αθήνα: Καρδαμίτσας. [19/12/2013]



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ  
*επένδυση στην κοινωνία της γνώσης*

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
πρόγραμμα για την ανάπτυξη  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ